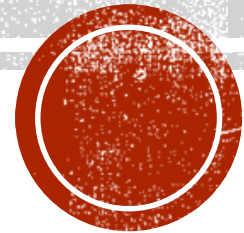

ΔΗΜ'ΩΔΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝ'Η ΛΟΓΟΤΕΧΝ'ΙΑ

Δ' εξάμηνο

Διδάσκων: Κ. Χρυσόγελος

Γενικά για τις βυζαντινές παραλλαγές του «έπους του Διγενή Ἀκρίτη»

1. Μάχη στο Μαντζικέρτ, σημερινή Τουρκία, προς τα σύνορα με Αρμενία (1071 μ.Χ.): Πανωλεθρία Βυζαντινών από Σελτζούκους Τούρκους. Οι ανατολικές επαρχίες σταδιακά υποτάσσονται στον εχθρό. Όταν ανεβαίνει στον θρόνο ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός (1081), όλα αυτά τα εδάφη δεν είναι στα χέρια των Βυζαντινών.
2. Πότε γράφονται οι βυζαντινές παραλλαγές του «έπους»; Η παραλλαγή της Κρυπτοφέρρης (Κ) σώζεται σε χειρόγραφο των αρχών του 14^{ου} αι., ενώ η παραλλαγή του Εσκοριάλ (Ε) σε χειρόγραφο του 15^{ου} αι. → Ὑπαρξη ενός «επικού-λαϊκού» υλικού γύρω από τον τοπικό ήρωα Βασίλειο Διγενή Ἀκρίτη, το οποίο ήρθε στην Κωνσταντινούπολη περίπου στα τέλη του 11^{ου} αι. και προσπάθειες σύνθεσης των επιμέρους ιστοριών σε ένα ενιαίο κείμενο. Ἐτσι θα εξηγούνταν οι ουκ ολίγες ανακολουθίες στις παραλλαγές του «έπους».
3. Η παραλλαγή Κ είναι πιο λόγια, σε γλώσσα που προσιδιάζει σε μία μέσου επιπέδου «Κοινή» και έχει πιο έντονο το ερωτικό αλλά και το θρησκευτικό στοιχείο. Η παραλλαγή Ε είναι πιο δημώδης, με πιο έντονο το ηρωικό-επικό στοιχείο. Το ύφος στην Ε είναι πιο γρήγορο, ενώ περιέχει και στοιχεία προφορικότητας (λογότυποι).

Έπος και μυθιστορία

-**Έπος:** Αναφέρεται στη δημόσια σφαίρα, αφορά στις καθολικές αξίες μίας κοινότητας. Οι ήρωες είναι «ιδεατοί» (σωματικά άλκιμοι, θαρραλέοι, καλοί ρήτορες), αλλά όχι απαραίτητα «τέλειοι» ή «αψεγάδιαστοι».

-**Μυθιστορία:** Ιδιωτική ιστορία για ένα ερωτευμένο ζευγάρι. Οι ήρωες είναι συνήθως παθητικοί, έρμια της Τύχης και άλλων ανθρώπινων ή υπερβατικών δυνάμεων.

-**Διγενής Ακρίτης** (το έργο): Υβριδικό ποίημα (= συνδυάζει επικά και μυθιστορικά χαρακτηριστικά).

Έπος: Ο Διγενής είναι ατρόμητος, ρωμαλέος, με υπέρμετρη αυτοπεποίθηση. Ενσαρκώνει το ιδανικό των «ακριτών». Είναι ένας τοπικός ήρωας των ανατολικών επαρχιών που χάθηκαν μετά το τέλος του 11^{ου} αιώνα.

Μυθιστορία: Στο επίκεντρο της αφήγησης βρίσκεται ο έρωτας του Διγενή με τη γυναίκα του. Από τις δύο βυζαντινές παραλλαγές, η Κ δίνει περισσότερη βαρύτητα στην ερωτική και αλληλοϋποστηρικτική σχέση του ζεύγους. Στην παραλλαγή Ε υπάρχει μία ένταση μεταξύ των ερωτευμένων.

I. Αρχαϊκό έπος: Η δημόσια σφαίρα

1. Ίλιάς, Α 1-7

Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος
ούλομένην, ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν
ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν
οἴωνοῖσί τε πᾶσι· Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή,
ἔξ οὔ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε
Ἄτρεΐδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.

2. Ὀδύσσεια, α 1-4

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν:
πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,
πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμόν.

II. Η έπαρση του επικού ήρωα

*Και του 'πες τότε αναγελώντας τον, Πάτροκλε εσύ αλογάρη:
«Πωπώ, σβελτάδα που 'χει! Ανάλαφρες για ιδές βουτιές που παίρνει!
Να θε βρισκόταν και στη θάλασσα την ψαροθρόφα ετούτος,
κόσμο πολύ μαθές θα χόρταινε ψαρεύοντας για στρείδια,
απ' το καράβι πάνω αν έπεφτε, κι ας ήταν και φουρτούνα,
σβέλτα αφού τόσο από το αμάξι του βουτάει στον κάμπο τώρα.*

Αλήθεια, έχουν κι οι Τρώες στο κάστρο τους πιδέξιους βουτηχτάδες!»

(Ίλ., Π 744-750, μτφρ. Καζαντζάκη-Κακριδή)

*«Κύκλωπα, ἄν ἄνθρωπος θνητὸς κανένας σὲ ρωτήξῃ
πῶς ἔτυχε τὸ μάτι σου κακοτυφλιὰ νὰ πάθῃ,
τό 'χει τυφλώσει νὰ τοὺς πῆς ὁ κουρσευτῆς Δυσσέας,
τοῦ Λαέρτη ὁ γιός, πὸν βρίσκεται στὸ Θιάκι ἢ κατοικιά του».*

(Ὀδ., ι 502-5, μτφρ. Εφταλιώτη)

III. Διγενής: Ο ερωτευμένος επικός ήρωας

α) Παραλλαγή Ε, στ. 709-714 & 718-722)

*Καὶ ὅσοι βασανίζεσθε δι' ἀγάπην κορασίου,
ἀκούσατε διὰ γραφῆς ἐκείνων τῶν Ἑλλήνων
πόσα καὶ αὐτοὶ ὑπομείνασιν βάσανα διὰ τὸν πόθον.
Βλέπετε οἱ ἀναγινώσκοντες, τοὺς ἀριστεῖς ἐκείνους,
τοὺς Ἑλληνας, τοὺς θαυμαστοὺς καὶ ὀνομαστοὺς στρατιώτας,
καὶ ὅλα ὅσα ἐγίνοντα διὰ ἐκείνην τὴν Ἑλένην.*

(...)

*Καὶ οὐ λέγομεν καυχίσματα ἢ πλάσματα καὶ μύθους
ἃ Ὅμηρος ἐψεύσατο καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων.
Ταῦτα γὰρ μῦθοι οὐ λέγονται, καυχίσματα οὐ λαλοῦνται,
ἀλλ' ἀληθεύουν ἐκ παντός. Μηδεὶς οὖν ἀπιστήση
ὡς λέγω τὴν ἀλήθειαν τοῦ θαυμαστοῦ Ἀκρίτη.*

β) Παραλλαγή Κ

i) Ο Διγενής κατατροπώνει τους «απελάτες» (= ληστές στα ανατολικά σύνορα του κράτους)

*Ραβδέαν τοῦτον ἔπληξα μέσον τῶν δύο ὤμων,
ἀφ' ὧν αἶμα ποταμηδὸν ἔρρεε παραχρῆμα
ἔκ τε κροτάφων καὶ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ φάρα
καὶ αὐτίκα συμποδισθεὶς πίπτει σὺν τῷ Κιννάμῳ.*

(Λόγος 6, 259-262)

ii) Μετά τη μάχη περνά χρόνο με την αγαπημένη του

*Εἶτα τὴν πολυώραιαν λαβὼν ἐν ταῖς ἀγκάλαις,
πόρρωθεν ἐκεθέσθημεν ὑποκάτω εἰς δένδρον,
οὐρανοῦ μέσον ἥλιος ἀπάρτι διατρέχων.*

(Λόγος 6, 308-310)

IV. Η έπαρση του Διγενή Ακρίτη

Καὶ μειδιάσας πρὸς αὐτοὺς ἐγὼ ἀνταπεκρίθην:

«Εἰ βούλεσθε, πεζεύσατε καὶ δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα.

Εἰ δ' ἴσως οὐκ αἰσχύνεσθε, δεῦτε καὶ καβαλλάροι,

καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἄρα τυγχάνω,

καὶ, εἰ δοκεῖ, ἀρξώμεθα τῆς μάχης ἀπεντεῦθεν».

(Παραλλαγή Κ, Λόγος 6, 199-203)

V. Ανδραγαθία και έρωτας στο νεκροκρέβατο του Διγενή

*«Καλή, ώς είδες άπ' άρχῆς, ὅτε είχαμεν τὸν πόθον,
θυμᾶσαι, ήξεύρεις, λυγερή, τὰ πρωτινὰ έκεινα,
ὅτι πολλοὶ έβουλεύθησαν τοῦ νὰ με θανατώσουν,
καὶ πάντας τοὺς έζύγωνα καὶ ἄλλα πλέα έκαμά τους.
Τοὺς ληστάδας έπάταξα καὶ ὅλην τὴν Συρίαν,
τὰς έρήμους κατέστησα πόλεις κατοικημένας.
Ταῦτα έποίησα, καλή, έσένα νὰ κερδέσω».*

(Παραλλαγή Ε, στ. 1773 κ.ε.)

